

Logaške krvavice

V Logatcu so po vojni domobrancem in njihovim simpatizerjem s krampi odpirali glave

V vročih poletnih dneh, ko se pri Jeršinu, povojnem komandantu mesta Logatec, zbirajo pravniki in »poznavalci« logaški dogodkov, da bi čim tehtneje sestavili obtožnico proti nam, na njihovo žalost tudi redke preživele priče iz tistih dni ne molčijo, tako kot bi stari oblastniki pričakovali. Vse kaže, da možnosti za odkritje, kaj se je pravzaprav res zgodilo v Logatcu, naraščajo, to pa je v prid tako nekdanjim oblastnikom kot javnosti, saj na Notranjskem sumijo, da je v Logatcu maja in junija 1945 izginilo skoraj 2000 - v glavnem nedolžnih - žrtev paranoičnih novih oblastnikov.

Kot smo omenili že v prejšnji številki, je največja ovira za natančen pregled vseh, ki so izginili v Logatcu, seveda strah tistih, ki so morali petinštirideset let molčati. Tako je Anka Petriček iz Logatca deloma popravila pričevanje o srečanju s komandantom mesta Logatec, ki smo ga objavili v prejšnji številki: »Res je, da je Jože Jeršin prišel neki večer v maju ali začetku junija 1945 v našo kuhinjo in zahteval vrvi za živino, šla sem skozi zadnja vrata v trgovino, ki je bila takrat še last mojih pokojnih staršev, in prinesla Jeršinu dva para vprežnih vrvi, na vprašanje, zakaj in kam bodo ponoči vozili živino, pa se je nasmehnil in dejal: 'Za živino na dveh nogah!'. To je resnica, ki jo lahko pod prisego vsakomur potrdim.«

Poznavalec razmer v današnjem Logatcu, ki ga zaradi njegove varnosti ne bomo imenovali, pa nam je povedal, da bi ljudem najlažje razvezali jezike, če bi odvzeli orožje vsem, ki so bili v povojnih časih oblast v Logatcu, »nikoli ne veš

kdaj se jim utegne spet zmešati.« Toda tokrat se utegne zmešati tudi nasprotnikom, saj se je izvedelo, da so poleg Logačanov, Hotedrščanov in Rovtarjev dobili pozive za zbor v Logatcu tudi kmetje iz Butanjove, Smrečja, Št. Jošta, Planine in Podlipe. Za vsako vas so določili »sodnika« - domačina, ki naj bi natančno vedel, kdo iz vasi je kriv. Smrt je bila v tem primeru neizogibna. Dokazi so bili ves čas na majavih nogah, »sodnikov« pa ponavadi ni

Poznavalec razmer v današnjem Logatcu, ki ga zaradi njegove varnosti ne bomo imenovali, pa nam je povedal, da bi ljudem najlažje razvezali jezike, če bi odvzeli orožje vsem, ki so bili v povojnih časih oblast v Logatcu, »nikoli ne veš kdaj se jim utegne spet zmešati.«

prepričalo niti dejstvo, da je večina obsojencev med vojno pomagala partizanom. Redki, ki so preživel v Logatcu, prej pa so že bili v kakem nemškem ali italijanskem taborišču, so trdili, da so bila ta pravi hoteli v primerjavi z mučilnicami v Logatcu. Sicer pa dogodki v maju in juniju 1945 niso bili tragični za vse. V hotelu Kramar, kjer je zdaj Mavrica, so imeli zaloge piva v sodih in ljubljanski politični prvaki so se ob koncu pomladi ob hladnem pivu radi pogovorili o te-

mah, ki so takrat mučile slovenski narod. Ali so vedeli, kaj se dogaja v njihovi neposredni bližini v tistih dneh, ko so pili takrat najboljše pivo pri nas? V Logatcu se spominjajo obiskov Josipa Vidmarja, še bolj znan gost je bil general Rado Pehaček pa narodni heroj Peter Stante Skala, člani vojaškega sodišča in Vida Tomšič, ki naj bi rešila življenje zobozdravniku Zajcu. Ko smo hoteli od nje izvedeti, kaj se je v tistih dneh res zgodilo, so nam povedali, da ima tajno telefonsko številko in da ima do nje povsem zakonito pravico. Verjetno bi bilo zanimivo izvedeti, kako da je bilo mogoče nekatere rešiti, drugih pa ne, kljub temu da niso bili krivi. Ali so se partizanski voditelji ob vrčku piva odločali o skupni krivdi zapornikov? Do petnajstega maja 1945 se po pričevanjih ni zgodilo nič, potem pa je tega dne Ljubljano obiskal partizanski voditelj Josip Broz in stvari so se zaostrele. Domačini so zato prepričani, da je on sprožil množične pomore »sumljivih«, v prihodnosti morda nelojalnih državljanov.

Morda kasnejši obiski Josipa Broza v gostilni Pri Korenčanu potrjujejo, da se »Logatec« ni zgodil po naključju, legendarni partizanski general Rado Pehaček pa je bil tako ali tako eden najboljših Jeršinovih prijateljev. Prijatelji so bili seveda tudi lovci. Če se namenite iz Logatca proti Rovtam, boste na levi strani opazili vikend Radka Marušiča, domnevnega virtuoz na harmoniki, ki je spremljal solo vložke mučiteljev v Logatcu. Alpsko urejena hišica ima tudi svoje balinišče, iz nje pa je le korak do gozda, znane ga po bogatem lovišču bivših oblastnikov, ki so

si tam seveda postavili še eno postojanko, v Logatcu imenovano kar »baza«. Po končanem lovu so se ponavadi zbrali pri Korenčanu in se spomnili slavnih dni, ko so premagali sovražnika. Dogodkov pa se morda še bolj spominja druga stran. Ko je ljubljanska televizija prikazovala oddajo o Kočevski Reki, se je v vlogi paznika pojavil človek s priimkom Štembal, za katerega so domačini prepričani, da je v logaški pomladi sodeloval v eni izmed glavnih vlog.

Oglasili smo se pri Matevžu Govekarju, za katerega smo izvedeli, da o svojem bratu, sicer domobrancu, trdi, da je končal v breznu za Koševcem. »Moj brat je bil sicer domobranec, vendar v dvojni vlogi, tako da je ves čas delal za partizane kot obveščevalec. Nekaj mesecev pred koncem vojne je dezertiral, se najprej skrival v Ljubljani, potem pa se mu je nekako uspelo vrniti v Logatec, kjer ga je nekaj dni pred osvoboditvijo Vera Grega, ki je bila zveza, skupaj s še z dvema domačinoma odpeljala v gozd, da bi se priključili partizanom.« Od takrat ga ni videl nihče več. Verjetno je odločilo to, da so bili oblečeni v domobranske uniforme in da so papirji o njihovi identiteti prišli prepozno. Matevž Govekar, ki je bil za razliko od brata takrat partizan, sumi, da so vse tri pokončali hercegovski partizani, ki so bili zadnje boje za osvoboditev Logatca. Njegove kosti pa počivajo, vsaj po Govekarejem menju, v breznu na Koševcu, ki je od njihovega doma oddaljeno slab kilometer. (Slika brezna in kosti na dnu ste lahko videli v šestindvajseti številki Mladine). Govekar se je vrnil iz partizanščine šele pol leta po osvoboditvi, tako da o dogodkih neposredno po vojni v Logatcu ni veliko vedel, vendar nam je povedal, da je v petdesetih letih v neki apnenici na Zaplani po naključju odkril grobišče. »Ko sem bil še pri močeh, sem bil zelo vnet polhar. Tistega leta mi je uspelo ujeti kar 1800 polhov, iz gozda se nisem vrnil vse poletje, tam sem spal in jedel

To seveda dokazuje, da so morilci po vojni dodobra izrabili konfiguracijo kraškega terena, ki jim je omogočila, da so trupla brez težav zakopali v bližnjih jamah, brezni, apnenicah itd. Zato v okolici Logatca verjetno ni večjega množičnega grobišča, ampak so obtožence obsojali in pobijali v skupinah po pet ali deset in jih potem zakopavali v okolici. Postopek se je temu primerno zavlekel, tako da je logaški pokol s presledki trajal očitno nekaj tednov. Ena izmed izjem, kar se tiče množičnosti, naj bi bil pokol na cesti ob železnici. Tam naj bi po besedah priče, ki je bila takrat še otrok in je vse videla skupaj s svojo mamo, pobili okoli sto mož. Očividec, ki za zdaj ne želi, da bilo njegovo ime objavljeno, je moral v petdesetih pobegniti v tujino, ker je ob neki priložnosti javno povedal, kaj je videl. »Na cesti so zbrali veliko število obsojencev in jih razdelili, tako da jih je na vsaki strani stala polovica, med njimi so hodili partizanski eksekutorji in jim s krampi razbijali glave.« Njihova trupla naj bi pometali v eno izmed jam na koncu Logaškega polja.

ter nastavljal pasti. Nekega dne sem se v neki apnenici spotaknil, ko sem hotel vstati so me v nogo udarile kosti, ki so bile zvezane z žico, v katero sem se zapletel. O dogodku nisem govoril nikomur, ker sem se bal.« Dogodki so se začeli ujemati v trenutku, ko smo izvedeli, da so partizani po vojni iz cestarske hiše, mimo katere vodi pot k jami, pregnali takratnega cestarja, verjetno zato, da dogodkov ne bi videl, priča, katere ime bomo na žalost do morebitnega sojenja zamolčali, pa je videla, kako so v jamo zmetali sedem Rovtarjev. To seveda dokazuje, da so morilci po vojni dodobra izrabili konfiguracijo kraškega terena, ki jim je omogočila, da so trupla brez težav zakopali v bližnjih jamah, brezni, apnenicah itd. Zato v okolici Logatca verjetno ni večjega množičnega grobišča, ampak so obtožence obsojali in pobijali v skupinah po pet ali deset in jih potem zakopavali v okolici. Postopek

se je temu primerno zavlekel, tako da je logaški pokol s presledki trajal očitno nekaj tednov. Ena izmed izjem, kar se tiče množičnosti, naj bi bil pokol na cesti ob železnici. Tam naj bi po besedah priče, ki je bila takrat še otrok in je vse videla skupaj s svojo mamo, pobili okoli sto mož. Očividec, ki za zdaj ne želi, da bilo njegovo ime objavljeno, je moral v petdesetih pobegniti v tujino, ker je ob neki priložnosti javno povedal, kaj je videl. »Na cesti so zbrali veliko število obsojencev in jih razdelili, tako da jih je na vsaki strani stala polovica, med njimi so hodili partizanski eksekutorji in jim s krampi razbijali glave.« Njihova trupla naj bi pometali v eno izmed jam na koncu Logaškega polja. V Logatcu krožijo govorice, da jih je kasneje naplavila podzemna voda, ki je udarila na površino zaradi preobilnega deževja. Oblasti naj bi takrat najele pripadnike ljudske armade, ki so zastražili območje in očistili kosti s površja. Kam naj bi jih takrat pokopali, ni znano.

Viktimološka komisija, ki bo preiskovala povojne dogodke v Logatcu, se bo morala vsekar ustaviti tudi v vasi Butajnova pri Št. Joštu. Oba omenjena kraja sta bila med vojno močni domobranski trdnjavi. Moč in fanatičnost domačinov dokazuje tudi podatek, da je okoli štiristo partizanov še pred italijansko kapitulacijo napadlo Šent Jošt, vendar je vaškim stražam po celonočnem boju uspelo odbiti napad in obraniti farno cerkev. Verjetno ni nič čudnega, da večina moških v teh vaseh »osvoboditve« ni pričakala v domačih krajih. Odpravili so se na Koroško, njihova pot pa se je kasneje končala v Kočevskem Rogu in v Teharjah. Drugi, predvsem tisti, ki so imeli doma družine in majhne otroke, in tisti, ki so se od večje domobranske skupine med potjo v Vetrinje ločili, so se skrivali po okoliških gozdovih in čakali, da bo najhujše mimo. Zanje so partizanske sile organizirale posebne eksekucijske odrede, ki so jih iskali po okolici in jih brez sojenja pobili. Tretja skupina, ki je za nas najzanimivejša, pa so bili Butajnci, ki niso odkrito sodelovali z domobranci, temveč so pomagali obema stranema. Ti so ostali doma in pozivu, naj se javijo novim oblastem, so razumeli kot da gre za nekakšen popis. Vpregli so vozove in se z zastavami in ob spremljavi harmonik odpeljali proti Rovtam. Njihova pot se je nadaljevala v Logatec, nekaj več kot dvajset Butanjev pa je bilo očitno v Logatcu tudi likvidiranih, saj jih potem niso nikoli več videli. Tudi tisti, ki so dobili na sojenju številko dve, kar ni pomenilo takojšnje eksekucije, in so odšli iz Logatca v šentvriške zapore, Butanjev tam niso videli. Kakšni so bili cilji partizanskih voditeljev, je jasno, če omenimo, da se je v Šent Joštu prvi otrok po vojni rodil šele leta 1955. Verjetno niti ni čudno, da je na pomladanski volitvah v šentjoški fari v drugem krogu dobil kandidat Demosa Jože Pučnik kar 95 odstotkov vseh glasov, stara oblast je nanirč iz teh krajev hotela očitno pregnati vse prebivalce, saj jim ni zgradila niti ceste, kaj šele kako šolo, domačini pravijo, da so hoteli komunisti narediti na tem področju kar pašnike. Maščevanje za sodelovanje z domobranci je bilo temeljito.

Miha Đ.Štamcar
Janl Sever

Zasluzeno plačilo: vikend Radka Marušiča, domnevnega virtuozna na harmoniki, ki je spremljal solo vložke mučiteljev v Logatcu

MLADINA, 25.7.1990